

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2002, C.7, S.2 s.207-226.

EKONOMİK KRİZİN YAŞAMA TARZI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (Isparta Örneği)

Yrd.Doç.Dr.Kamil KAYA*

ÖZET

Ülkemizde, boyutları henüz tam olarak tespit edilemeyen son yılların en önemli ekonomik krizleri yaşanmaktadır. Bu krizler, bir taraftan toplumun ekonomik durumunda ve buna bağlı olarak çalışma hayatında, diğer taraftan da sonuçları bakımından insanların yaşama tarzlarında önemli değişmelere neden olmuştur.

Bu araştırmada, Isparta'da uyguladığımız bir anketin ekonomik kriz ile ilgili sorularından elde edilen veriler çerçevesinde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin, toplumun çalışma hayatında ve özellikle yaşama tarzında meydana getirdiği somut değişmeler ele alınmış, krizin toplumsal sonuçları ile ilgili sosyolojik çözümler yapılmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

Sanayileşme süreciyle birlikte toplumsal yapıyı meydana getiren unsurlar, nicelik ve nitelik bakımından farklılıklara uğramış, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren toplumsal değişimin hızında öngörülenin de ötesinde bir artış gözlenmiştir. Giderek daha karmaşık hale gelen toplumlarda insanların, neler yaptıklarını, niçin yaptıklarını, ortaya koydukları davranışların kendileri ve başkaları için ne anlama geldiğini anlatmaya yarayan yaşama tarzlarında¹ sadece kantitatif olarak değil, kalitatif olarak da önemli değişmeler meydana gelmiştir.

Değişen toplum yapılarına rağmen, yaşama tarzında ortaya çıkan benzerlikler, başlangıçta bir taklidin ürünü olarak kabul edilse bile, bunun zamanla kurumsallaşması ve bireylerin zihniyet yapısı ile sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini somut olarak yansıtmaları söz konusudur.

İnsanların ekonomik durumları ile yaşama tarzları arasında yakın bir ilişki bulunduğu, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde toplumun büyük bir kesiminin yaşam kalitesinde düşüş meydana geldiği bu makalenin temel varsayımdır.

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
¹ David CHANEY, Yaşam Tarzları, Çev., İrem Kutluk, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, s.14.

Sosyo-kültürel ve ekonomik değişkenler göz önünde bulundurularak ekonomik krizin yaşama tarzı üzerindeki etkilerini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırmanın bulguları, seçilen örneklem ve araştırma alanı ile sınırlıdır. Daha kapsamlı bir genelleme yapabilmek için, araştırmanın varsayımının daha geniş kitleler ve kategorilerde test edilmesi gerekmektedir.

Bu makalede, Isparta'da 2002 yılı Mart-Temmuz aylarında yapılan bir alan araştırmasının** ekonomik kriz ile ilgili sorularından hareketle, ekonomik krizin toplumun yaşama tarzı üzerindeki etkilerini ve yaşam biçimleri ile ilgili durumlarında meydana getirdiği somut değişimleri incelemek amaçlanmıştır.

1.ÖRNEKLEM GRUBUN SOSYOLOJİK ÖZELLİKLERİ

1.1.Demografik Özellikler

Anketimize katılan örneklem grubu, 434'ü erkek, 286'sı kadın olmak üzere toplam 720 kişidir. Buna göre, görüşmeye katılanların %60.3'ü erkeklerden, %39.7'si kadınlardan oluşmuştur. Görüşülenlerin %88.8'i evli, buna karşılık %5.8'i bekar, %5.4'ü dul ve boşanmıştır.

Anketimize katılanların %62.3'ü 31-50 yaş grubu arasında yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla önemli bir bölümü orta yaş grubundan oluşan örneklem grubunun yaklaşık %19.0'u 15-30, %19.0'u da 51 ve üzeri yaş gruplarından meydana gelmektedir.

Örneklem grubunun mensup olduğu hanelerin toplam nüfusu 2780 kişidir ve ortalama hane büyüklüğü 3.86'dır. Görüşülenlerin %33.0'ü 4 kişilik ailelerin üyesidir. 2, 3 ve 4 kişilik hanelerde oturanların toplam içerisindeki payı %68.8, kümülatif değerler açısından bakıldığında 4 ve daha az sayıda kişiden oluşan ailelerin üyeleri ise %70.4'tür. 5 kişilik hanelerde oturanların oranı %20.3'tür. 6 ve daha fazla kişiden oluşan ve geniş aile olarak nitelendirilebilecek hanelerde oturanların oranının ise %9.3 ile düşük bir seviyede olduğu görülmüştür.

Örneklemin %40.8'i il, %35.2'si ilçe olmak üzere yaklaşık %76 gibi çok önemli bir bölümü şehir ve şehir niteliği taşıyan yerde doğmuştur. Köy doğumlu olanların oranı ise % 19.0'dur.

1.2.Sosyo-Kültürel Özellikler

Örneklem grubunun %60.6'sı kendi konutunda oturmaktadır ve %36.5'i ise, kendisine ait olmayan konutlarda kiracı olarak ikamet

** "Yaşama Tarzını Etkileyen Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Faktörler" adını taşıyan bu araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma Projeleri Yönetim Birimi tarafından desteklenen kapsamlı bir çalışmadır. Bu araştırma, Isparta'nın 40 mahallesinde tabakalandırılmış, basit tesadüfi yöntemle tespit edilen hanelerde 720 deneğe uygulanan toplam 90 sorudan oluşmaktadır. Araştırmanın ayrıntılı raporu üzerinde çalışılmaktadır ve elde edilen diğer sonuçlar, mümkün olan en kısa süre içerisinde akademik çevrelerin ve kamuoyunun değerlendirmesine arz edilecektir.

etmektedirler. Görüşülenlerin %11.4'ü 50 milyon liranın altında, %58.6'sı 51-100 milyon, %21.7'si 101-150 milyon, %8.3'ü de 151 milyon lira ve üzerinde kira değeri olan konutlarda oturduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla örneklem grubunun değerlendirmelerine göre, Isparta'daki konutların kira değerleri %58.6'lık bir oranla 51-100 milyon lira arasında yoğunlaşmakta ve bunu %21.7'lik bir oranla da 101-150 milyon liralık kira değeri bulunan konutlar takip etmektedir. Ancak, örneklem grup içinde yer alan kiracıların %9.1'i 50 milyon liradan az, %64.9'u 51-100 milyon ve %20.7'si 101-150 milyon lira kira ödemektedirler. Buna karşılık 151 milyon liranın üzerinde kira ödeyenlerin oranı ise %5.3'tür.

Ankete katılanların %38.6'sı müstakil evlerde, %60.0'ı apartman dairesinde oturmaktadırlar. İşlevi belli olan ve değişmeyen "yatak odası" ve "mutfak" dışında, görüşülenlerin oturdukları konutların %36.1'i 2 odalı, %56.5'i 3 odalı, %3.9'u ise 4 ve 5 odalıdır. Araştırma sürecinde, 2 odalı konutların yaklaşık olarak 80-100 metre kare, 3 odalı konutların çoğunluğu 100-120 metre kare olmak üzere 100-150 metre kare arasında bir büyüklüğe sahip olduğu gözlenmiştir.

Örneklem grubunun çok önemli bir bölümü ilk ve orta öğretim seviyesinde eğitim almışlardır. Araştırma sürecinde elde edilen verilere göre, %49.0'luk bir oranla görüşülenlerin yaklaşık yarısı, günümüzde temel ve zorunlu eğitime karşılık gelen ilkokul ve ortaokul, %23.6'sı lise ve dengi okul mezunlarından oluşmaktadır. Buna karşılık görüşülenlerin, %18.8'i lisans ve lisans üstü eğitim seviyesinde temsil edilmişlerdir. Meslek yüksek okulu mezunlarının oranı ise %5.3'tür.

Araştırmamıza katılan örneklem grubu, çeşitli meslek gruplarından oluşmaktadır. Buna göre, görüşülenlerin %10.0'u memur ve %7.2'si öğretmen olmak üzere toplam %17.2'si kamu görevlisidir. Buna karşılık %15.4'ü serbest meslek, %12.1'i esnaf ve tüccar, %6.6'sı da işçidir. Görüşülenlerin %14.7'si emekli ve %24.7'si ise ev hanımıdır.

1.3.Ekonomik Özellikler

Yaşama tarzını belirleyen en önemli faktörlerden biri iktisadi kriterdir. Bununla birlikte insanların toplum içindeki konumlarını ve yaşam biçimlerini belirleyen sadece iktisadi kriter olmadığı gibi, iktisadi kriter de üretim araçlarına sahip olmayı ifade eden servet ile sınırlı değildir. Özellikle sanayileşme süreciyle birlikte gayri menkul servet yerine, giderek menkul değerlerin önem kazanması sonucu, gelirin, insanların toplum içindeki konumlarını belirleyen temel değişkenlerden biri haline gelmesine neden olmuştur. Ancak, bu değerlendirmeyi yaparken, gelir ile servet arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisini, yani servetin gelir getirici özelliği ile gelirin servet artırıcı bir işlevi bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Örneklem grubumuza aylık gelirlerinin nasıl olduğuna dair yönelttiğimiz soruya görüşülenlerin % 56.9'u orta, %20.3'ü düşük, %18.0'i iyi, %3.1'i çok düşük ve %1.7'si çok iyi cevabını vermişlerdir. Buna karşılık aylık gelirleriyle ilgili yöneltmiş olduğumuz soruya görüşülenlerin %3.6'sı cevap vermeyerek gelirlerini gizlemişlerdir. Cevap verenlerin %23.8'i bugün

oldukça düşük olarak ifade edilebilecek 200 milyon liranın altında bir aylık gelir seviyesine sahiptir. Günümüzde açlık sınırı olarak ifade edilen 400 milyon liranın altında aylık gelir düzeyine sahip olanların oranı %62.1'dir. Son değerlendirmelere göre yoksulluk sınırı olarak ifade edilen 900 milyon liranın altında geliri olanların oranı %94.5, dolayısıyla bu sınırının üzerinde gelire sahip olanların oranı ise sadece %5.5'tir.*

Görüşülenin dışında ailede çalışanların oranı %47.6'dır. Ancak, mülakata katılanların dışında ailede çalışanların böyle yüksek bir oranda temsil edilmesi, görüşülenlerin %24.7'sinin (178 kişi) ev kadını olmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca deneklerin sadece %11.7'i ek iş yaparken, buna karşılık %88.3'ü herhangi bir ek iş yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Görüşülenin dışında ailede çalışanların %10.0'u 51-100 milyon ve 101-200 milyon, %18.9'u 201-250 milyon lira aile bütçelerine katkı yaparken, çalışanların yaklaşık yarısının katkısı ise 250 milyon liranın üstündedir.

İnsanlar, harcanabilir gelirlerinin tamamını tüketim harcamaları için kullanmayıp, belli bir kısmını çeşitli nedenlerle tasarrufa ayırırlar. Tasarruf, gelirin harcanmayan kısmıdır. Gelirin tasarrufa ayrılan kısmı ise, her şeyden önce gelir düzeyi ile yakından ilişkilidir. Gelir düzeyi yükseldikçe tasarruf, hem miktar hem de oran olarak artmaktadır.²

Örnekleme grubunun %24.4'ü tasarruf yapabildiklerini, buna karşılık %75.8'i tasarruf yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Tasarruf yapabildiklerini ifade edenlerin %40.2'si döviz, %20.7'si gayri menkul, %12.1'i altın ve %5.7'si hisse senedi olarak, %11.5'i de faiz veya repoya yatırarak tasarruflarını değerlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasında fonksiyonel bir ilişki bulunduğu gerek iktisatçılar, gerek sosyologlarca kabul edilen bir husustur. Yüksek gelir gruplarında bireylerin harcamaları, mutlak rakam olarak büyük, fakat diğer gelir gruplarına göre marjinal tüketim meyli düşüktür. Buna karşılık düşük gelir gruplarında, doymamış olan taleplerin baskısı nedeniyle, bireylerin mutlak rakam olarak küçük olan gelirlerinin tamamına yakını, marjinal tüketim meylini karşılayacak zorunlu ihtiyaçlara harcamak zorunda kaldığı bilinmektedir.³

Örnekleme grubuna, aylık harcamalarında en büyük payı nereye ayırdıklarına dair yöneltmiş olduğumuz soruya toplam 1597 cevap verilmiştir. Verilen cevap sayısından hareketle, görüşülenlerin, aylık gelirlerinin %40.6'sını gıda, %16.0'sını eğitim, %11.0'ini giyim, %8.9'unu haberleşme, %6.9'unu ulaşım ve %6.4'ünü sağlık kalemlerine harcadıkları görülmektedir.

* Aylık gelir ile ilgili değerlendirmeler, araştırmanın yapıldığı tarihler arasında geçerli olan değerler dikkate alınarak yapılmıştır.

² İ.Hakkı DÜĞER-Murat A.DULUPÇU, *İktisata Giriş*, Graphis Yayınları, İstanbul 2000, s.318.

³ Enis ÖKSÜZ, *Sosyal Gelişme-Sanayileşen Türkiye İlişkileri*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul 1980, s.45.

Araştırmamızda, toplumun gelirinde ilave bir artış söz konusu olduğunda öncelikle hangi kalemlere harcadığını tespit etmek amacıyla sorulmuş olan sorumuza toplam 1452 cevap verilmiştir. Alınan cevaplara göre, gelirlerinde ilave bir artış olduğunda görüşülenlerin %17.3'ü harcamalarında en yüksek oranla gıdaya birinci derecede öncelik vereceğini, bu önceliği %12.7'lik eşit oranlarla eğitim ve tatil ya da seyahat kalemlerinin izleyeceğini belirtmişlerdir. Görüşülenler, gelirlerinde bir artış olduğunda yukarıdaki önceliklerini sırasıyla %12.5 ile sağlık, %12.0 ile giyim ve %10.7 ile otomobil gibi harcama kalemlerinin takip edeceğini beyan etmişlerdir.

Aylık gelirlerinin en büyük payını nereye harcadıkları ile ilgili soruda, görüşülenlerin yaklaşık %90.0'nın, gelirlerini, ulaşım, haberleşme, gıda, giyim, eğitim ve sağlık gibi marjinal tüketim meylili yüksek zorunlu ihtiyaçlarına harcadıkları tespit edilmiştir. Aslında böyle bir sonucun, toplumsal hayatı sürdürmek için beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Fakat, gelirlerinde ilave bir gelir artışı söz konusu olduğunda, toplumun, diğer ihtiyaç kalemlerine göre, en yüksek oranda (%17.3) gıda harcamalarına öncelik vereceğini beyan etmiş olması, ekonomik kriz ile ilgili değerlendirmeler yapılırken üzerinde durulması gereken oldukça düşündürücü bir husustur. Bu durum, toplumun göz ardı edilemeyecek bir bölümünün, hayatını sürdürmek için zorunlu gıda ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlük çektiğini göstermektedir. Ayrıca, görüşülenlerin gelirlerinde ilave bir artış olduğunda, gıda harcamaları hariç, önceliğin toplam %37.2'lik bir oranla giyim, eğitim ve sağlık harcamalarına verilecek olması, toplumun en az yarısından fazlasının toplumsal hayatı sürdürmek için marjinal tüketim meylili yüksek ürünler konusunda doymamış talep içinde olduğu söylenebilir.

2.EKONOMİK KRİZİN YAŞAMA TARZINA ETKİLERİ

Ülkemizde, gerek siyasetçilerin ve gerekse medyanın öncülüğünde oluşturulan kamuoyu ile halkın gerçek gündemi her zaman birbirleriyle birebir örtüşmemektedir. Son yıllarda yapılan saha araştırmalarında, halka, ülkenin en önemli sorunlarının neler olduğuna dair sorular yönelmek bir gelenek haline gelmiştir. Zira sosyolojik bir çalışmada halkın gerçek gündemini bizzat halkın kendisine sorarak öğrenmenin en doğru yollardan biri olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu makalenin konusu olan ekonomik krizin, halkın gerçek gündemindeki yerini böyle bir yöntemle tespit etmenin isabetli bir yaklaşım olduğu düşünülmüştür.

Toplumumuzun, Türkiye'nin en önemli sorunlarının neler olduğuna dair görüşlerini tespit etmek amacıyla örneklem grubuna yöneltilen soruya toplam 1615 cevap verilmiştir. Buna göre görüşülenlerin %33.1'i ülkenin birinci öncelikli sorununun "ekonomik kriz" olduğunu belirtmişler, onların bu tercihlerini ikinci sırada "siyasi istikrarsızlık" (%24.5) ve üçüncü sırada "enflasyon" (%21.7) sorunları takip etmiştir. Medyanın ve siyasetçilerin sıkça dile getirdikleri, öncelikli sorunlar olarak kamuoyuna sundukları "irtica" (%3.1), "terör" (%7.4), "bölücülük" (%3.6) ve "demokratikleşme"

(%3.7) gibi sorunların ise, toplumsal realitede ülkemizin öncelikli sorunları olarak algılanmadığı görülmektedir (**Tablo:1**).

Tablo:1 Görüşülene Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları

	Cevap Sayısı	Kişi Yüzde	Cevap Sayısı Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ekonomik kriz	535	74,3	33,1	33,1
Enflasyon	350	48,6	21,7	54,8
Siyasi istikrarsızlık	395	54,8	24,5	79,3
İrtica	51	7,1	3,1	82,4
Terör	119	16,5	7,4	89,8
Bölücülük	58	8,0	3,6	93,4
Demokratikleşme	60	8,3	3,7	97,1
Diğer	47	6,5	2,9	100,0
Toplam Cevap	1615	---	100,0	
Toplam	720	100,0		

Tablodan elde edilen verilere göre, toplumun en önemli ve öncelikli sorunu ekonomik nitelikli olan sorunlardır. Zira verilen cevaplarda en yüksek oranda temsil edilen ekonomik kriz cevabına ilave olarak enflasyonun da ekonomik nitelikli bir cevap olduğu söylenebilir. Dolayısıyla toplumun yarısından fazlası, ülkemizin en önemli sorununun ekonomik nitelikli olduğunu düşünmektedir.

Ekonomik krizin kapsam ve boyutları ile ilgili değerlendirmelerin, konuyu ele alan bilim adamlarının kendi ilgi alanları ve ele alınan konu ile sınırlı kalacağı muhakkaktır. Bu çalışmada ekonomik krizin sosyolojik boyutları üzerinde durulmaya ve özellikle toplumsal hayatta insanların yaşam biçimleri üzerindeki somut etkileri ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak, konunun sağlıklı olarak değerlendirilebilmesi için, kriz kavramı ve krizin nedenleri ile ilgili değerlendirmeler üzerinde kısaca durmak gerekir.

2.1.Kriz Kavramı

Yunanca “kriz” kelimesinden gelen kriz kavramı, kapitalist ve sosyalist çevrelerde oldukça farklı biçimde ele alınmakla birlikte,⁴ iktisat literatüründe, bir ülkenin dengeli bir durumdan dengesizliğe, istikrarlı bir durumdan istikrarsızlığa, kısacası, iyi bir durumdan kötü bir duruma düşmesi anlamında kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile ekonomik kriz, en küçük iktisadi birimden en büyüğüne doğru iç ve dış borçların arttığı, işsizliğin çoğaldığı, fiyatların bazen yükselip bazen düştüğü, üretimin artıp azaldığı ve halkın genellikle siyasi iktidara olan güveninin sarsıldığı dönemin bir görünümüdür.⁵

Son zamanlarda yapılan birçok değerlendirmede, güven ortamının zedelendiği ve piyasaların aşırı derecede duyarlı pozisyon aldığı ortamlarda ekonomideki her değişiklik bir kriz olarak nitelendirilmektedir. Halbuki

⁴ İzzettin ÖNDER, “Ekonomik Kriz”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001, s.45.

⁵ Ali ÖZGÜVEN, “İktisadi Krizler”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001, s.45.

ekonomideki her türlü olumsuz değişiklikleri bir panik havası içerisinde kriz olarak nitelendirmek doğru değildir. Bu nedenle bir gelişmenin kriz olarak nitelendirilebilmesi için öncelikle çok boyutlu olması, ekonomik aktivitelerin tümünü etkileyebilme kapasitesinin bulunması gerekir. Dolayısıyla ekonomik kriz, normal olmayan bir durumu ifade etmektedir ve piyasa mekanizması içerisinde piyasaların işlememesi, kilitlenmesi ya da aşırı duyarlı hale gelerek büyük boyutlu dalgalanmalara neden olması anlamına gelmektedir.⁶

2.2.Krizin Sebepleri

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sebepleri ve sonuçları, gerek bilim adamları, gerekse siyasetçiler tarafından son yıllarda tartışılan en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Her iki krizin üzerinden yaklaşık iki yıla yakın bir süre geçmiş olmasına rağmen, bu tartışmaların sona erdiği ve ekonomik krizin toplumun gündeminden düştüğü söylenemez. Yaşamakta olan krizler, aslında birdenbire ortaya çıkan bir olgu olmadığı gibi yakın bir gelecekte de ortadan kalkacak gibi gözükmemektedir. Zira, söz konusu krizlerin gerek mali ve iktisadi, gerekse toplumsal ve kültürel birçok boyutları vardır.⁷

1970'lerdeki iki büyük petrol şoku ile uygulanan tutarsız para ve maliye politikalarının etkisiyle ödemeler dengesi bozulmuş olan Türkiye, 1980 yılında 24 Ocak kararlarını almak zorunda kalmıştır. Bu kararlarla Türkiye ekonomisi, hızlı bir dışa açılma sürecine girmiş olmasına karşın, özellikle 1989 yılından itibaren yüksek kamu kesimi açıkları, yüksek yurt içi faiz hadleri, hızlı kısa vadeli sermaye girişleri ve düşük kur artışları gibi nedenlerle giderek daha fazla "sıcak para"ya bağımlı hale gelmiştir. Biriken kamu kesimi iç borçlarının sürdürülemezliği Aralık 1993-Nisan 1994 finansal kriziyle açık bir biçimde ortaya çıktığı halde, ekonomik istikrarsızlığa neden olan benzer politikalara devam edilmesi⁸ ve ülkemizin en önemli üretim merkezi olan en gelişmiş bölgesinde 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde makro ekonomik sonuçlar doğuran iki büyük depremin meydana gelmesi⁹ sonucu önce Kasım 2000 ve daha sonra Şubat 2001 krizleri patlak vermiştir.

Yaklaşık üç aylık bir arayla ülke ekonomisini sarsan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yansımaları, sadece ekonomik hayatı etkilemekle sınırlı kalmadığı, buna karşılık kapsam ve boyutlarının çok daha geniş olduğu giderek daha iyi anlaşılmaktadır. Zira, gerek Devlet İstatistik Enstitüsü'nün

⁶ Ömer EROĞLU-Mesut ALBENİ, **Küreselleşme Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Bilim Kitabevi Yayınları, Isparta 2002, s.97.

⁷ Krizin mali, iktisadi, sosyal ve kültürel nedenleri konusunda geniş bilgi için bkz. Şevki ÖZBİLEN, "Türkiye'de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reform Önerisi", **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001, s.105-120.

⁸ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001", **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001, s.176.

⁹ Bu depremlerin makro ekonomik sonuçları konusunda geniş bilgi için bkz. İsmail AKTÜRK-Mesut ALBENİ, "Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: 1999 Yılında Türkiye'de Meydana Gelen Depremler ve Etkileri", **S. Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, Isparta 2002, s. 1-18.

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler ile ilgili verilerinde,* gerekse bilim adamlarının ve araştırma şirketlerinin yaptığı araştırmaların sonuçlarında halkın gelir seviyesinin önemli ölçüde düştüğü görülmektedir.

Genellikle yapay olarak uzun müddet düşük tutulan faizler, ısrarla devam ettirilen kur çıpasının açılması, kamu borçlanma gereği ile büyüyen dış ödemeler açığı ve nihayet devletin zirvesinde meydana gelen kavga, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin en önemli sebepleri olarak gösterilmektedir. Özellikle bankacılık sektörü aracılığı ile devletin hazinesinin yıllardan beri sistemli ve organize bir şekilde soyulması, yapılan tartışmalarda sıkça dile getirilen hususlar arasındadır. Ülkenin iflas eşiğine gelmesinde büyük payı olduğu hemen herkes tarafından kabul edilen devletin talan edilmesinin, siyasetçi, bürokrat ve iş adamı ile bankacı üçgeninde gerçekleştirildiği¹⁰ ise, üzerinde durulan bir başka husustur. Dolayısıyla söz konusu krizlerin en önemli nedenlerinden birinin, son yıllarda yönetim erkini elinde bulunduran, fakat ekonomi politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında yerinde inisiyatif kullanamayan yöneticilerin kötü idarelerinden kaynaklanan yönetim yetersizliği olduğu söylenebilir.

Siyasi istikrar, genel olarak piyasa mekanizmasının sağlıklı olarak işleyebilmesinde ve takip edilen ekonomik politikaların uygulanmasında olmazsa olmaz koşul olarak kabul edilen güven unsuruyla yakından ilişkilidir. Ayrıca devletin üst kademeleri arasındaki uyum da, güvenin temel unsurlarından birisini oluşturmaktadır. 1999 Aralık ayında kabul edilerek 2000 yılı başında uygulamaya başlanan “Enflasyonla Mücadele Programı”na iç ve dış piyasaların güvenerek uyum sağladıkları bir dönemde programın aniden değiştirilmesi, toplumun devlete karşı güveninin sarsılmasında önemli rol oynamıştır. Geniş kitlelerin güvenini kazanmış bir modelin terk edilmesinden sonra yeniden güvenin tesis edilmesi ise oldukça zordur. Bu nedenle iç piyasalar açısından siyasi alanda ortaya çıkan çok basit bir uzlaşmazlık bile siyasi istikrarsızlık olarak algılanabilmektedir. İşte böyle bir süreçte, Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan tartışma, toplumda siyasi istikrarsızlık olarak değerlendirilmiş ve bu olayın etkisiyle piyasalarda yaşanan sarsıntılar Şubat 2001 krizinin sebebi ve tetikleyicisi olarak algılanmıştır.¹¹

Bütün bu gelişmeler, uygulanan istikrar programını işlemez hale getirmiş, kriz sonrasında halka, boyutu ve derinliği henüz tespit edilemeyen büyük bir maliyet ödetilmiş ve nihayet ülkemiz 2001 Mart ayından itibaren yeniden üç aşamalı bir istikrar programını uygulamaya koymak zorunda

* <http://www.die.gov.tr>. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 31 Mart 2002 tarihli açıklamasına göre, Türkiye ekonomisi 2001 yılında %9.4 oranında küçülmüş ve 2000 yılında 3095 dolar olan kişi başına GSMH %27.2 oranında azalarak 2160 dolara gerilemiştir. Bu sonuca göre, Türkiye, İkinci Dünya Savaşından sonra 1945 yılında%15.3'lük küçülmenin ardından cumhuriyet tarihinin en büyük fakirleşmesini yaşamıştır.

¹⁰ Nuri GÜRGÜR, “Krizin Panoraması”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001, s.96.

¹¹ Erdal TÜRKKAN, “Türkiye’de 2001 Ekonomik Krizi ve Güven Faktörü”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001, s.150-151.

kalmıştır.¹² Bundan dolayı ülkemizde yaşanan son krizlerin en önemli nedenlerinden birinin de, toplumun devlete karşı güvensizlik duymasına sebep olan siyasi istikrarsızlığın kaçınılmaz bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

Siyasetçilerin ve özellikle bilim adamlarının, ekonomik krizin sebeplerinin neler olduğu ile ilgili değerlendirmelerinde, ekonomik ve siyasi nitelikli nedenler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak sosyolojik çözümlenelerde, siyasetçilerin ve bilim adamlarının değerlendirmeleri dışında, bu tür görüşlerin toplumsal gerçeklikte ne ölçüde kabul gördüğünü tespit etmek oldukça önemlidir.

Tablo:2 Görüşülene Göre Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Sebepleri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Ekonomik İstikrarsızlık	139	19,3	19,5	19,5
Siyasi istikrarsızlık	251	34,9	35,2	54,7
Yönetim yetersizliği	265	36,8	37,2	91,9
Dış etkenler	36	5,0	5,0	96,9
Diğer	22	3,1	3,1	100,0
Toplam	713	99,0	100,0	
Cevapsız	7	1,0		
Toplam	720	100,0		

Toplumun Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sebepleri konusunda ne düşündüğünü öğrenmek amacıyla örneklem grubuna yöneltilen soruya cevap verenlerin %37.2'si “yönetim yetersizliği”, %35.2'si “siyasi istikrarsızlık” ve %19.5'i de “ekonomik istikrarsızlık” cevabını vermişlerdir (Tablo:2).

Görüldüğü üzere, toplumun yaklaşık dörtte üçü (%72.4), üç ay ara ile patlak veren krizlerin ekonomik sebeplerden ziyade yönetim yetersizliğine ve siyasi istikrarsızlığa bağlı olarak ortaya çıktığını düşünmektedir. Yukarıdaki verilere göre, toplumun ancak beşte birinin, söz konusu krizlerin gerçek sebeplerinin ekonomik nitelikli olduğunu ileri sürdüğü görülmektedir. Bu durum, toplumumuzda yönetim erkini elinde bulunduranların, özellikle yaşanan krizler nedeniyle, kamuoyunda önemli ölçüde güven ve itibar kaybına uğradıkları şeklinde yorumlanabilir.

¹² Mevlüt KARABIÇAK, “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişimi”, S. Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, Isparta 2000, s.63.

Tablo:3 Görüşülenin Cinsiyeti ile Görüşülene Göre Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Sebepleri

		Görüşülene Göre Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Sebepleri						
		Ekonomik İstikrarsızlık	Siyasi istikrarsızlık	Yönetim yetersizliği	Dış etkenler	Diğer	Toplam	
Görüşülenin Cinsiyeti	Erkek	Sayı	79	170	145	22	14	430
		Cinsiyeti	18,4%	39,5%	33,7%	5,1%	3,3%	100,0%
		Krizin Sebepleri	56,8%	67,7%	54,7%	61,1%	63,6%	60,3%
	Toplam	11,1%	23,8%	20,3%	3,1%	2,0%	60,3%	
	Kadın	Sayı	60	81	120	14	8	283
		Cinsiyeti	21,2%	28,6%	42,4%	4,9%	2,8%	100,0%
Krizin Sebepleri		43,2%	32,3%	45,3%	38,9%	36,4%	39,7%	
Toplam	8,4%	11,4%	16,8%	2,0%	1,1%	39,7%		
Toplam	Sayı	139	251	265	36	22	713	
	Cinsiyeti	19,5%	35,2%	37,2%	5,0%	3,1%	100,0%	
	Krizin Sebepleri	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam	19,5%	35,2%	37,2%	5,0%	3,1%	100,0%	

Görüşülen erkek ve kadınların, yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinin sebeplerine bakışlarında benzerlik olduğu kadar farklılıklar da vardır. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, erkeklerin %33.7'si ve kadınların %42.4'ü krizleri "yönetim yetersizliği", erkeklerin %18.4'ü ve kadınların %21.2'si "ekonomik istikrarsızlık" cevaplarıyla benzerlik gösterirken, buna karşılık erkeklerin %39.5'i, kadınların %28.6'sı "siyasi istikrarsızlık" cevaplarıyla farklılaşmışlardır (Tablo:3). Erkeklerin kadınlara göre siyasi istikrarsızlığa daha çok vurgu yapmaları, kadınların siyasete erkeklerden daha az ilgi göstermelerinin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

2.2.Krizin Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri

Çalışma kavramı, birey tarafından mal ve hizmet üretmek amacıyla girişilen her türlü etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle çalışma hayatı, insanın biyolojik varlığını sürdürmek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bütün zaman ve mekanlarda sergilenen davranışlarını kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların çalışma hayatında mensup olduğu meslekler ve buna bağlı olarak sergilediği davranışlar ise, toplumsal yapıyı şekillendirmede, bireylerin toplum içindeki konumlarını ve onların yaşam biçimlerini belirlemede rol oynayan önemli faktörlerdir.¹³

Genel olarak ekonomik krizler ile çalışma hayatı arasındaki ilişki çift yönlü olmakla birlikte, iktisadi literatürde daha çok ekonomik krizlerin çalışma hayatındaki etkileri üzerinde durulduğu görülmektedir. Yapılan değerlendirmelere göre, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri Türkiye'de çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu etkilerin en önemlileri, çoğu krizlerin reel ekonomi üzerindeki çok olumsuz etkileri sayılabilecek İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük ekonomik küçülme, tasarruf ve yatırım hacimlerindeki büyük daralma, enflasyonda ortaya çıkan hızlı tırmanıştır. Bu

¹³ Metin ÖZKUL, "İsparta'da Çalışma Hayatı İlişkileri", *Sosyoloji Konferansları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları, 26.Kitap, İstanbul 2000, s.113-114.

etkiler sonucu, işsizliğin ürktücü boyutlar almış olması ve verimlilikteki düşüş ise bugün Türk çalışma hayatını karakterize eden özelliklerdir.¹⁴

Tablo:4 Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Görüşülenin Mesleğini Ne Şekilde Etkilediği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Etkilemedi	199	27,6	29,0	29,0
İşini kaybettim	33	4,6	4,8	33,8
Mesleğimi değiştirdim	19	2,6	2,8	36,5
İflas ettim	11	1,5	1,6	38,1
Tasarruflarımı harcadım	297	41,3	43,2	81,4
Diğer	128	17,8	18,6	100,0
Toplam	687	95,4	100,0	
Cevapsız	33	4,6		
Toplam	720	100,0		

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin çalışma hayatı üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu ileri sürülmektedir. Söz konusu krizlerden toplumun etkilenme düzeyini tespit edebilmek amacıyla örneklem grubuna sorduğumuz soruya cevap verenlerin %29.0'u etkilenmediğini belirtmiştir. Krizden etkilenerek işini kaybedenlerin %4.8, mesleğini değiştirenlerin %2.8 ve iflas ettiğini beyan edenlerin %1.6 oranında düşük düzeylerde, buna karşılık tasarruflarını harcadığını belirtenlerin %43.2 ile en yüksek düzeyde temsil edildiği görülmektedir (Tablo:4).

Tablodan da anlaşılacağı üzere, Isparta halkının yaklaşık üçte birinin (%29.0) mesleki bakımdan ekonomik krizden olumsuz yönde etkilenmediği görülmektedir. Bununla birlikte halkın kriz sürecinde işini kaybetme, mesleğini değiştirme ve iflas etme gibi doğrudan çalışma hayatı ile ilgili konularda beklenenden daha az etkilendiği söylenebilir. Krizlerin çalışma hayatı ve dolayısıyla meslekler üzerindeki etkilerinin beklenenden daha düşük çıkması, Isparta'da kamu kurumlarının çalışma hayatında önemli bir ağırlığının bulunması, sanayi alanında istihdamın göreceli olarak düşük olması, ticaret sektörünün de daha çok tüketim talebini sürekli hale getiren ve halk arasında "bacasız sanayi" olarak nitelendirilen askerlere ve üniversite öğrencilerine yönelik olması gibi nedenlerle açıklanabilir.

¹⁴ Krizlerin Türk çalışma hayatı üzerindeki etkileri konusunda daha geniş bilgi için bkz. Nahit TÖRE, "Krizler ve Türk Çalışma Hayatı", **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı II), Sayı 42, Ankara 2001, s.1148-1162.

Tablo.5 Görüşülenin Mesleği İle Görüşülenin Mesleğini Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Ne Şekilde Etkilediği

		Görüşülenin Mesleğini Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Ne Şekilde Etkilediği							
		Etkilemedi	İşimi kaybettim	Mesleğimi değiştirdim	İflas ettim	Tasarruflarımı harcadım	Diğer	Toplam	
Görüşülenin Mesleği	Serbest Meslek	Sayı	23	12	6	4	43	21	109
		Mesleği	21.1%	11.0%	5.5%	3.7%	39.4%	19.3%	100.0%
		Ne Şekilde Etkilediği	11.6%	36.4%	31.6%	36.4%	14.5%	16.4%	15.9%
		Toplam	3.3%	1.7%	.9%	.6%	6.3%	3.1%	15.9%
	Memur	Sayı	22				37	10	69
		Mesleği	31.9%				53.6%	14.5%	100.0%
		Ne Şekilde Etkilediği	11.1%				12.5%	7.8%	10.0%
		Toplam	3.2%				5.4%	1.5%	10.0%
	Öğretmen	Sayı	15				30	7	52
		Mesleği	28.8%				57.7%	13.5%	100.0%
		Ne Şekilde Etkilediği	7.5%				10.1%	5.5%	7.6%
		Toplam	2.2%				4.4%	1.0%	7.6%
	Esnaf/ Tüccar	Sayı	8	4	5	3	43	23	86
		Mesleği	9.3%	4.7%	5.8%	3.5%	50.0%	26.7%	100.0%
		Ne Şekilde Etkilediği	4.0%	12.1%	26.3%	27.3%	14.5%	18.0%	12.5%
		Toplam	1.2%	.6%	.7%	.4%	6.3%	3.3%	12.5%
	İşçi	Sayı	15	1	2		15	11	44
		Mesleği	34.1%	2.3%	4.5%		34.1%	25.0%	100.0%
		Ne Şekilde Etkilediği	7.5%	3.0%	10.5%		5.1%	8.6%	6.4%
		Toplam	2.2%	.1%	.3%		2.2%	1.6%	6.4%
	Emekli	Sayı	38	5	1	2	48	7	101
		Mesleği	37.6%	5.0%	1.0%	2.0%	47.5%	6.9%	100.0%
		Ne Şekilde Etkilediği	19.1%	15.2%	5.3%	18.2%	16.2%	5.5%	14.7%
		Toplam	5.5%	.7%	.1%	.3%	7.0%	1.0%	14.7%
Ev Kadını	Sayı	58	8	5	1	57	32	161	
	Mesleği	36.0%	5.0%	3.1%	.6%	35.4%	19.9%	100.0%	
	Ne Şekilde Etkilediği	29.1%	24.2%	26.3%	9.1%	19.2%	25.0%	23.4%	
	Toplam	8.4%	1.2%	.7%	.1%	8.3%	4.7%	23.4%	
Diğer	Sayı	20	3		1	24	17	65	
	Mesleği	30.8%	4.6%		1.5%	36.9%	26.2%	100.0%	
	Ne Şekilde Etkilediği	10.1%	9.1%		9.1%	8.1%	13.3%	9.5%	
	Toplam	2.9%	.4%		.1%	3.5%	2.5%	9.5%	
Toplam	Sayı	199	33	19	11	297	128	687	
	Mesleği	29.0%	4.8%	2.8%	1.6%	43.2%	18.6%	100.0%	
	Ne Şekilde Etkilediği	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	Toplam	29.0%	4.8%	2.8%	1.6%	43.2%	18.6%	100.0%	

Devlet güvencesi bulunan meslek mensupları ile serbest meslek mensuplarının, gerek çalışma hayatı ile ilgili ve gerekse tasarruflarını harcamak zorunda kalmış olmaları gibi yaşam biçimlerini doğrudan ilgilendiren konularda aynı oranda etkilendiği söylenemez. Ankete katılanların meslekleri ile Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin görüşülenlerin mesleklerini ne şekilde etkilediği karşılaştırıldığında “işimi kaybettim” diyenlerin %36.4’ü serbest meslek mensuplarıdır. İşini kaybedenler içerisinde en yüksek oranda temsil edilen serbest meslek mensuplarını, sırasıyla ev kadınları (%24.2) ve emekliler (%15.2) oluşturmaktadır. Bu veriler bize, ev hanımlarından ve emeklilerden bir kısmının kriz öncesinde çalıştığını, fakat kriz nedeniyle işlerini kaybettiklerini göstermektedir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, işini kaybedenlerin toplamı, ankete katılanların sadece %4.8’ini oluşturmaktadır. Buna karşılık “tasarruflarımı harcadım” diyenlerin toplam içindeki payı ise %43.2 ile en yüksek orandadır. “Tasarruflarımı harcadım” diyenlerin

%19.2'si ev kadınları, %16.2'si emekliler, %14.5'i aynı oranda olmak üzere serbest meslek mensupları ile esnaflar, %12.5'i memurlar ve %10.1'i de öğretmenlerdir (**Tablo:5**).

Tablodan da anlaşıldığı üzere, tasarruflarını harcama bakımından ekonomik krizden çeşitli meslek mensuplarının hemen hepsinin yaklaşık olarak birbirine yakın oranlarda etkilendiği görülmektedir. Ancak kriz döneminde, devlet güvencesi bulunan memur ve öğretmen gibi meslek mensuplarının, serbest meslek mensupları ile esnaflara göre “tasarruflarını harcadım” diyenlerin oranı daha düşüktür. Bu durum, serbest meslek mensupları ile esnafların diğer mesleklerle göre kriz öncesinde tasarruf yapma olanağının daha yüksek olması ile açıklanabilir.

2.3.Krizin Yaşama Tarzında Meydana Getirdiği Değişiklikler

Yaşanan ekonomik krizlerin çalışma hayatı üzerinde etkisi söz konusu olduğu gibi, insanların aile hayatı başta olmak üzere tüketim harcamaları, eğlence alışkanlıkları ve davranış biçimleri gibi onların yaşama tarzları üzerinde de oldukça önemli değişimlere neden olmuştur.

Tablo:6 Görüşülenin Yaşam Tarzında Krizin Yol Açtığı Değişiklikler

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Değişiklik olmadı	88	12,2	12,4	12,4
Aile düzenim bozuldu	60	8,3	8,4	20,8
Giyim harcamalarını kısıtım	80	11,1	11,2	32,0
Tatilden vazgeçtim	18	2,5	2,5	34,6
Eğlenceden vazgeçtim	10	1,4	1,4	36,0
Lüks harcamaları kısıtım	116	16,1	16,3	52,2
Eve kapandım	29	4,0	4,1	56,3
Yaşam kalitemi düşürdü	269	37,4	37,8	94,1
Diğer	42	5,8	5,9	100,0
Toplam	712	98,9	100,0	
Cevapsız	8	1,1		
Toplam	720	100,0		

Ekonomik krizlerin, toplumun yaşama tarzında yol açtığı değişiklikleri somut olarak tespit etmek amacıyla örneklem grubuna yöneltilen soruya görüşülenlerin %37.8'i en yüksek oranda yaşam kalitesini düşürdüğünü, %16.3'ü lüks harcamaları ve %11.2'si giyim harcamalarını kısıtımını belirtmişlerdir. Yaşama tarzındaki diğer değişiklikler ile ilgili olarak görüşülenler, sırasıyla “aile düzenim bozuldu” (%8.4), “eve kapandım” (%4.1), “tatilden vazgeçtim” (%2.5) ve “eğlenceden vazgeçtim” (%1.4) cevaplarını vermişlerdir. Kriz sürecinde yaşama tarzında değişiklik olmadığını söyleyenlerin oranı ise %12.4'tür (**Tablo:6**).

Görüldüğü üzere, toplumun yaklaşık %90.0'a yakını ekonomik kriz sürecinin kendi yaşam biçimlerinde olumsuz yönde önemli değişikliklere neden olduğunu ileri sürmektedirler. Ekonomik krizden etkilenmediğini söyleyenlerin daha çok üst gelir gruplarına mensup oldukları, hatta bunlardan

bir kısmının krizden olumlu yönde etkilendikleri söylenebilir. Buna göre ekonomik krizden etkilenmediğini söyleyenler ile kriz sürecinde sadece lüks harcamalarını kısıtığını belirtenler hariç tutulursa, toplumun yaklaşık üçte ikisinin yaşam kalitesinde önemli kayıplara neden olduğu görülmektedir. Bu durum, yönetim erkini elinde bulunduranların ekonomik kriz ile ilgili tedbirler üzerinde dururken, konunun sadece ekonomik boyutunu değil, aynı zamanda toplumsal yönünü de göz önünde bulundurmaları gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Tablo:7 Görüşülenin Aylık Geliri ile Görüşülenin Yaşam Tarzında Krizin Yol Açtığı Değişiklikler

		Görüşülenin Yaşam Tarzında Krizin Yol Açtığı Değişiklikler										
		Değişiklik olmadı	Aile düzenim bozuldu	Giyim harcamalarını kısıtım	Tatilden vazgeçtim	Eğlenceden vazgeçtim	Lüks harcamalarını kısıtım	Eve ka pındım	Yaşam kalitemi düşürdü	Diğer	Toplam	
Görüşülenin Aylık Geliri	100 milyondan az	Sayı	1	4	1	1	1	1	2	2	1	14
	Aylık Geliri	7,1%	28,6%	7,1%	7,1%	7,1%	7,1%	14,3%	14,3%	7,1%	100,0%	
	Değişiklikler	1,2%	7,3%	1,3%	5,9%	11,1%	,9%	6,9%	,8%	2,4%	2,0%	
	Toplam	,1%	,6%	,1%	,1%	,1%	,1%	,3%	,3%	,1%	2,0%	
	101-200 milyon	Sayı	17	24	21	1		4	9	60	13	149
	Aylık Geliri	11,4%	16,1%	14,1%	,7%		2,7%	6,0%	40,3%	8,7%	100,0%	
	Değişiklikler	19,8%	43,6%	27,3%	5,9%		3,6%	31,0%	23,2%	31,0%	21,7%	
	Toplam	2,5%	3,5%	3,1%	,1%		,6%	1,3%	87%	1,9%	21,7%	
	201-300 milyon	Sayı	19	12	10	5	1	12	9	53	11	132
	Aylık Geliri	14,4%	9,1%	7,6%	3,8%	,8%	9,1%	6,8%	40,2%	8,3%	100,0%	
	Değişiklikler	22,1%	21,8%	13,0%	29,4%	11,1%	10,7%	31,0%	20,5%	26,2%	19,2%	
	Toplam	2,8%	1,7%	1,5%	,7%	,1%	1,7%	1,3%	7,7%	1,6%	19,2%	
	301-400 milyon	Sayı	15	6	15	1	4	26	3	53	6	129
	Aylık Geliri	11,6%	4,7%	11,6%	,8%	3,1%	20,2%	2,3%	41,1%	4,7%	100,0%	
	Değişiklikler	17,4%	10,9%	19,5%	5,9%	44,4%	23,2%	10,3%	20,5%	14,3%	18,8%	
	Toplam	2,2%	,9%	2,2%	,1%	,6%	3,8%	,4%	7,7%	,9%	18,8%	
	401-500 milyon	Sayı	7	3	14	3		19	2	42	5	95
	Aylık Geliri	7,4%	3,2%	14,7%	3,2%		20,0%	2,1%	44,2%	5,3%	100,0%	
	Değişiklikler	8,1%	5,5%	18,2%	17,6%		17,0%	6,9%	16,2%	11,9%	13,8%	
	Toplam	1,0%	,4%	2,0%	,4%		2,8%	,3%	6,1%	,7%	13,8%	
501-600 milyon	Sayı	10	3	9	1		17	1	18	3	61	
Aylık Geliri	16,4%	4,9%	14,8%	1,6%		27,9%		29,5%	4,9%	100,0%		
Değişiklikler	11,6%	5,5%	11,7%	5,9%		15,2%		6,9%	7,1%	8,9%		
Toplam	1,5%	,4%	1,3%	,1%		2,3%		2,6%	,4%	8,9%		
601-700 milyon	Sayı	2	1	1	2		7	3	13	1	30	
Aylık Geliri	6,7%	3,3%	3,3%	6,7%		23,3%	10,0%	43,3%	3,3%	100,0%		
Değişiklikler	2,3%	1,8%	1,3%	11,8%		6,3%	10,3%	5,0%	2,4%	4,4%		
Toplam	,3%	,1%	,1%	,3%		1,0%	,4%	1,9%	,1%	4,4%		
701-800 milyon	Sayı	4	2	4		2	5		7	1	25	
Aylık Geliri	16,0%	8,0%	16,0%		8,0%	20,0%		28,0%	4,0%	100,0%		
Değişiklikler	4,7%	3,6%	5,2%		22,2%	4,5%		2,7%	2,4%	3,6%		
Toplam	,6%	,3%	,6%		,3%	,7%		1,0%	,1%	3,6%		
801-900 milyon	Sayı			2			5	1	5		13	
Aylık Geliri			15,4%			38,5%	7,7%	38,5%			100,0%	
Değişiklikler			2,6%			4,5%	3,4%	1,9%			1,9%	
Toplam			,3%			,7%	,1%	,7%			1,9%	
901-999 milyon	Sayı	3					6		1		10	
Aylık Geliri	30,0%					60,0%		10,0%			100,0%	
Değişiklikler	3,5%					5,4%		,4%			1,5%	
Toplam	,4%					,9%		,1%			1,5%	
1 milyardan fazla	Sayı	8			3	1	10		5	1	28	
Aylık Geliri	28,6%			10,7%	3,6%	35,7%		17,9%	3,6%		100,0%	
Değişiklikler	9,3%			17,6%	11,1%	8,9%		1,9%	2,4%		4,1%	
Toplam	1,2%			,4%	,1%	1,5%		,7%	,1%		4,1%	
Toplam	Sayı	86	55	77	17	9	112	29	239	42	686	
Aylık Geliri	12,5%	8,0%	11,2%	2,5%	1,3%	16,3%	4,2%	37,8%	6,1%	100,0%		
Değişiklikler	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		
Toplam	12,5%	8,0%	11,2%	2,5%	1,3%	16,3%	4,2%	37,8%	6,1%	100,0%		

Ekonomik krizin, insanların aylık gelirlerine bağlı olarak yaşam biçimlerinde yol açtığı değişikliklerin farklı olduğu söylenebilir. Anketimize katılanların gelir durumları ile ekonomik krizin onların yaşama tarzı üzerinde meydana getirdiği somut değişiklikleri karşılaştırdığımızda “değişiklik olmadı” diyenlerin %22.1’i 201-300 milyon, %19.8’i 101-200 milyon, %17.4’ü 301-400 milyon, %11.6’sı 501-600 milyon ve %9.3’ü 1 milyar liradan daha fazla aylık gelir düzeyine sahiptirler. Ankete katılanların yaşama tarzında yol açtığı değişiklikler bakımından, %37.8 ile en yüksek düzeyde temsil edilen “yaşam kalitemi düşürdü” diyenlerin %23.2’si 101-200 milyon,

%20.5'lik oranlarla 201-300 milyon ve 301-400 milyon ve %16.2'si 401-500 milyon lira aylık gelir düzeyine sahiptirler. Örneklem grubunun %16.3'ünü oluşturan "lüks harcamaları kısıtım" cevabını verenlerin %23.2'si 301-400 milyon, %17.0'si 401-500 milyon, %15.2'si 501-600 milyon, %10.7'si 201-300 milyon ve %8.9'u 1 milyar liradan daha fazla aylık gelir düzeyine sahiptirler. Örneklem içerisinde %8.0 ile temsil edilen "aile düzenim bozuldu" cevabını verenlerin %43.6'sı 101-200 milyon, %21.8'i 201-300 milyon ve %10.9'u 301-400 milyon lira arasında aylık gelir düzeyine sahiptirler. Gelir düzeyleri bakımından örneklem grubunu %21.7 ile en yüksek düzeyde temsil eden 101-200 milyon lira aylık gelire sahip olanların %40.3'ü "yaşam kalitemi düşürdü", %16.1'i "aile düzenim bozuldu", %14.1'i "giyim harcamalarını kısıtım" ve %11.4'ü "değişiklik olmadı" cevabını vermişlerdir. Örneklem içinde %19.2 ile ikinci sırada temsil edilen 201-300 milyon lira aylık gelire sahip olanların %40.2'si "yaşam kalitemi düşürdü" derken, bunu %14.4 ile ikinci sırada "değişiklik olmadı" cevabı izlemiştir. %18.8 ile üçüncü sırada temsil edilen 301-400 milyon lira aylık gelir düzeyine sahip olanların %41.1'i "yaşam kalitemi düşürdü", %20.2'si "lüks harcamaları kısıtım" ve %11.6'sı "giyim harcamalarını kısıtım" ve aynı oranda "değişiklik olmadı" cevabını vermişlerdir. Örneklem %13.8'ini oluşturan 401-500 milyon lira aylık gelir düzeyine sahip olanların %44.2'si "yaşam kalitemi düşürdü", %20.0'si "lüks harcamaları kısıtım" ve %14.7'si de "giyim harcamalarını kısıtım" cevaplarını vermişlerdir. Örneklem %4.1'ini oluşturan 1 milyar liradan fazla aylık gelire sahip olanların %35.7'si "lüks harcamaları kısıtım", %28.6'sı "değişiklik olmadı" ve %17.9'u cevabını vermişlerdir. Örneklem sadece %2.0'sini temsil eden 100 milyon liradan daha az aylık gelire sahip olanların %28.6 ile en yüksek düzeyde "aile düzenim bozuldu", %14.3'ü "eve kapandım" ve aynı oranda "yaşam kalitemi düşürdü" cevabını vermişlerdir (**Tablo:7**).

Yaşama tarzını yansıtan özelliklerin ortaya çıkışı sadece gelir ile ilgili değildir. Zira gelir düzeyindeki herhangi bir artış, eğitim ve kültür seviyesi gibi yaşama tarzını iyileştirecek özellikler, insanların hayat tarzlarına daha geç yansımaktadır.¹⁵ Buna karşılık, ekonomik kayıpların halkın satın alma gücünü yitirmesine neden olan kriz dönemlerde, yaşama tarzını olumsuz yönde etkileyen niteliklerin, insanların hayat tarzlarına daha çabuk yansıdığı söylenebilir. Nitekim, tablodan da anlaşıldığı üzere, anketimize katılanların, "Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi yaşama tarzınızda ne gibi değişikliklere yol açtı?" sorusuna, gelir seviyesi yükseldikçe "değişiklik olmadı" cevabını verenlerin oranlarında göreceli olarak bir düşüş olduğu görülmektedir. Buna göre Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, yüksek gelir seviyesine sahip olanların yaşama tarzında lüks ve giyim harcamalarının kısılması, eğlenceden vazgeçilmesi ve bunlara bağlı olarak yaşam kalitesinin düşmesi gibi konularda kısmen etkilenmiş olmasına karşın, aile düzeninin bozulması ve eve kapanma gibi toplumsal çözümlerle belirtilen konularda hemen hiç etkilenmediği söylenebilir. Buna karşılık söz konusu krizlerin, 300 milyon liranın altında aylık gelire sahip olanların, aile düzenlerinin

¹⁵ Mustafa E. ERKAL, *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.190.

bozulmasına, toplumdaki soyutlanmayı ifade eden bireylerin evlerine kapanmalarına, giyim harcamaları gibi toplumsal hayatın sürdürülmesi için gerekli ve zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında kısıntıya gitmelerine, dolayısıyla zaten düşük olan yaşam kalitelerinin iyice düşmesine neden olmuştur.

Tablo:8 Görüşülenin Yaşam Tarzında Krizin Yol Açtığı Değişiklikler ile Görüşülenin Mesleği

		Görüşülenin Mesleği									Toplam
		Serbest Meslek	Memur	Öğretmen	Esnaf/ Tüccar	İşçi	Emekl	Ev Kadını	Diğer	Sayı	
Görüşülenin Yaşam Tarzında Krizin Yol Açtığı Değişiklikler	Değişiklik olmadı	Sayı	14	8	5	10	4	16	24	7	88
		Değişiklikler	15,9%	9,1%	5,7%	11,4%	4,5%	18,2%	27,3%	8,0%	100,0%
		Mesleği	12,6%	11,4%	9,6%	11,8%	8,7%	15,2%	13,6%	10,4%	12,4%
	Toplam	2,0%	1,1%	,7%	1,4%	,6%	2,2%	3,4%	1,0%	12,4%	
	Aile düzenim bozuldu	Sayı	14	1		6	5	10	17	7	60
		Değişiklikler	23,3%	1,7%		10,0%	8,3%	16,7%	28,3%	11,7%	100,0%
		Mesleği	12,6%	1,4%		7,1%	10,9%	9,5%	9,7%	10,4%	8,4%
	Toplam	2,0%	,1%		,8%	,7%	1,4%	2,4%	1,0%	8,4%	
	Giyim harcamaları m kısıtım	Sayı	13	10	9	7	6	11	19	5	80
		Değişiklikler	16,3%	12,5%	11,3%	8,8%	7,5%	13,8%	23,8%	6,3%	100,0%
		Mesleği	11,7%	14,3%	17,3%	8,2%	13,0%	10,5%	10,8%	7,5%	11,2%
	Toplam	1,8%	1,4%	1,3%	1,0%	,8%	1,5%	2,7%	,7%	11,2%	
	Tatilden vazgeçtim	Sayı	1	3	1	2		2	4	5	18
		Değişiklikler	5,6%	16,7%	5,6%	11,1%		11,1%	22,2%	27,8%	100,0%
		Mesleği	,9%	4,3%	1,9%	2,4%		1,9%	2,3%	7,5%	2,5%
	Toplam	,1%	,4%	,1%	,3%		,3%	,6%	,7%	2,5%	
	Eğlencede vazgeçtim	Sayı	2	1	2	2			3		10
		Değişiklikler	20,0%	10,0%	20,0%	20,0%			30,0%		100,0%
		Mesleği	1,8%	1,4%	3,8%	2,4%			1,7%		1,4%
	Toplam	,3%	,1%	,3%	,3%			,4%		1,4%	
	Lüks harcamaları kısıtım	Sayı	23	20	9	13	7	13	21	10	116
		Değişiklikler	19,8%	17,2%	7,8%	11,2%	6,0%	11,2%	18,1%	8,6%	100,0%
		Mesleği	20,7%	28,6%	17,3%	15,3%	15,2%	12,4%	11,9%	14,9%	16,3%
	Toplam	3,2%	2,8%	1,3%	1,8%	1,0%	1,8%	2,9%	1,4%	16,3%	
Eve kapandım	Sayı	2	3	2	3	5	3	10	1	29	
	Değişiklikler	6,9%	10,3%	6,9%	10,3%	17,2%	10,3%	34,5%	3,4%	100,0%	
	Mesleği	1,8%	4,3%	3,8%	3,5%	10,9%	2,9%	5,7%	1,5%	4,1%	
Toplam	,3%	,4%	,3%	,4%	,7%	,4%	1,4%	,1%	4,1%		
Yaşam kalitemi düşürdü	Sayı	37	23	22	37	14	42	67	27	269	
	Değişiklikler	13,8%	8,6%	8,2%	13,8%	5,2%	15,6%	24,9%	10,0%	100,0%	
	Mesleği	33,3%	32,9%	42,3%	43,5%	30,4%	40,0%	38,1%	40,3%	37,8%	
Toplam	5,2%	3,2%	3,1%	5,2%	2,0%	5,9%	9,4%	3,8%	37,8%		
Diğer	Sayı	5	1	2	5	5	8	11	5	42	
	Değişiklikler	11,9%	2,4%	4,8%	11,9%	11,9%	19,0%	26,2%	11,9%	100,0%	
	Mesleği	4,5%	1,4%	3,8%	5,9%	10,9%	7,6%	6,3%	7,5%	5,9%	
Toplam	,7%	,1%	,3%	,7%	,7%	1,1%	1,5%	,7%	5,9%		
Toplam	Sayı	111	70	52	85	46	105	176	67	712	
	Değişiklikler	15,6%	9,8%	7,3%	11,9%	6,5%	14,7%	24,7%	9,4%	100,0%	
	Mesleği	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
Toplam	15,6%	9,8%	7,3%	11,9%	6,5%	14,7%	24,7%	9,4%	100,0%		

Araştırma sürecinde anketimize katılanlardan elde edilen verilere göre, halkın yaklaşık %43,0'ünün, aylık 300 milyon liranın altında bir gelir düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Bu olgu, sosyal çözülme ve patlama riskinin toplumsal alt yapısını oluşturabilir. Bu durum, yöneticilerimizin öncelikli olarak üzerinde durmaları ve acilen tedbir almaları gereken en önemli ülke sorunlarından biri olduğunu göstermektedir. Gelir düzeyi

bakımından bu iki kategori arasında yer alanların ise, daha çok orta sınıf mensuplarının, önceden sosyalleşerek üst sınıfa uyum için gerçekleştirdikleri statüye yönelik tüketim alışkanlıklarından ve özellikle lüks olarak nitelendirdikleri harcamalarından öncelikli olarak vazgeçmelerine, dolayısıyla yaşam kalitelerinin düşmesine neden olmuştur.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, toplumun yaklaşık %90.0'ını olumsuz yönde etkilemiş olmakla birlikte, söz konusu krizlerin bütün meslek mensuplarının yaşam biçimlerinde meydana getirdiği değişikliklerin aynı olduğu söylenemez. Anketimize katılanların mensup olduğu mesleklere göre krizlerin halkın yaşam biçimlerinde ne gibi somut değişikliklere sebep olduğu karşılaştırıldığında, %24.7 ile en yüksek oranda temsil edilen ev kadınları, sırasıyla “yaşam kalitemi düşürdü” (%38.1), “lüks harcamaları kısıtım” (%11.9), “giyim harcamalarını kısıtım” (%10.8) ve “aile düzenim bozuldu” (%9.7) cevaplarını tercih ederken, buna karşılık %13.6'sı “değişiklik olmadı” cevabını vermişlerdir. Anketimizde %15.6 ile ikinci derecede temsil edilen serbest meslek mensuplarının %12.6'sının krizin herhangi bir değişikliğe neden olmadığını belirtmelerine karşın, %33.3'ü “yaşam kalitemi düşürdü”, %20.7'si “lüks harcamaları kısıtım”, %20.0'si “eğlenceden vazgeçtim”, %12.6'sı “aile düzenim bozuldu” ve %11.7'si “giyim harcamalarını kısıtım” şeklinde cevaplandırmışlardır. Örneklemin %14.7'sini oluşturan emekliler de %40.0 ile en yüksek oranda krizlerin yaşam kalitesini düşürdüğünü belirtmişlerdir. Bunun dışında emeklilerin %11.9'u “lüks harcamaları kısıtım”, %10.8'i “giyim harcamalarını kısıtım” ve %9.7'si “aile düzenim bozuldu” derken, %15.2'lik bir oranla bütün meslek grupları içerisinde en yüksek oranda “değişiklik olmadı” cevabını tercih etmişlerdir. Ankete katılanların %11.9'unu oluşturan esnaf ya da tüccarlar, bütün meslek mensupları içerisinde %43.5 ile en yüksek oranda “yaşam kalitemi düşürdü” cevabını vermişlerdir. Bunu sırasıyla %15.3 ile “lüks harcamaları kısıtım” ve %8.2 ile “giyim harcamalarını kısıtım” cevapları izlemiş, bu meslek mensuplarının sadece %11.8'i yaşam biçimlerinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Anketimizde memurlar, meslek grupları içerisinde %9.8'i ile temsil edilmektedir. Memurların %32.9'u “yaşam kalitemi düşürdü”, %28.6'sı “lüks harcamaları kısıtım” ve %14.3'ü “giyim harcamalarını kısıtım” derken, buna karşılık %11.4'ü değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. Örneklemin %7.3'ünü oluşturan öğretmenlerin %9.6'sı, yaşam tarzlarında değişiklik olmadığını belirtirken, %42.3'ü “yaşam kalitemi düşürdü” %17.3'ü “lüks harcamaları kısıtım” ve yine aynı oranda “giyim harcamalarını kısıtım” cevaplarını vermişlerdir. Anketimizde örneklem içinde %6.5 ile en düşük oranda temsil edilen işçiler ise, bütün meslek mensupları içerisinde %8.7 ile en düşük oranda “değişiklik olmadı” cevabını vermişlerdir. Buna karşılık işçilerin %30.4'ü “yaşam kalitemi düşürdü”, %15.2'si “lüks harcamaları kısıtım”, %13.0'ü “giyim harcamalarını kısıtım”, %10.9'u “aile düzenim bozuldu” ve aynı oranda “eve kapandım” şeklinde cevaplandırmışlardır (**Tablo:8**)

Görüldüğü gibi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşam tarzlarında herhangi bir değişikliğe yol açmadığını ileri sürenlerin oranı sadece %8.7 ile %15.2 arasında değişmektedir. Buna karşılık bütün meslek

mensupları, bu krizlerin en fazla yaşam kalitelerinde düşüşe neden olduğunu ifade etmişler, lüks harcamalarında kısıntıya gittiklerini belirtmişlerdir. Lüks harcamalarda kısıntıya gittiğini belirten meslek mensupları içerisinde en yüksek oranda serbest meslek mensupları ile memurlar ve ev hanımları bulunmaktadır. Aile düzenlerinin bozulması konusunda ise, ev hanımları, emekliler ve özellikle serbest meslek mensupları ile esnaf ya da ticaretle uğraşanlar, diğer meslek gruplarına göre krizden daha çok etkilenmişlerdir. Buna karşılık öğretmen ve memurlar, aile düzenlerinin bozulması gibi bir sonucun ortaya çıkmadığını belirtmişlerdir. Bu durum, krizlerin piyasa hareketlerine hassas meslek mensuplarını aile düzenini sarsacak boyutta, buna karşın, sabit, fakat düzenli bir gelir getirici meslek mensuplarını göreceli olarak daha az etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ

İnsanların ekonomik durumları ile yaşam biçimleri arasında fonksiyonel bir ilişki vardır. Ankete katılanların yarısından fazlası kendilerini orta sınıf olarak nitelendirmekle birlikte, yoksulluk sınırı üzerinde aylık gelire sahip olanlar nüfusun çok az bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu da, insanları bir taraftan mensup olduğu mesleği ile geçimini sağlayamadığı için ek iş yapmaya, diğer taraftan da tasarruflarını ve harcanabilir gelirlerinin tamamını tüketim harcamaları için kullanmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla yüksek gelir grupları dışında geniş toplum kesimlerinin aylık harcamalarında en büyük payı başta gıda olmak üzere eğitim, giyim, haberleşme, ulaşım, ve sağlık gibi zorunlu ihtiyaçlarına harcadıkları görülmektedir. Üstelik toplumun, gelirlerinde ilave bir gelir artışı olması halinde tasarruf yapma yerine, en yüksek oranda gıda harcamalarına öncelik vereceğini belirtmesi, bu önceliği eğitim, tatil, sağlık, giyim ve otomobil gibi harcamaların takip etmesi, toplumun en az yarısından fazlasının toplumsal hayatı sürdürmek için marjinal tüketim meyli yüksek ürünler konusunda doymamış talep içinde olduğunu göstermektedir. Bu durum, bir taraftan ekonomik durum ile yaşama tarzı arasındaki ilişkinin, diğer taraftan da ekonomik krizin toplumun yaşama tarzı üzerindeki etkisinin önemli bir göstergesidir.

Günümüzde, toplumun en önemli ve öncelikli sorununun ekonomik nitelikli olması, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin gerek mali ve iktisadi, gerekse toplumsal ve kültürel boyutları ile yakından ilgilidir. Zira, söz konusu krizlerinin yansımaları, sadece ekonomik hayatı etkilemekle sınırlı kalmamış, halkın gelir kaybına ve dolayısıyla yaşam kalitesinin önemli ölçüde düşmesine neden olmuştur. Ancak, üç ay ara ile patlak veren bu krizleri, toplumun yaklaşık dörtte üçü ekonomik sebeplerden ziyade yönetim yetersizliğine ve siyasi istikrarsızlığa dayandırmaktadır.

Genel olarak ekonomik krizler ile çalışma hayatı arasındaki ilişki çift yönlü olmakla birlikte, yapılan değerlendirmelerde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin Türkiye’de çalışma hayatını olumsuz yönde etkilediği ileri sürülmektedir. Ekonomik küçülme, tasarruf ve yatırım hacimlerindeki daralma, enflasyonun tırmanışa geçmesi, işsizliğin büyük boyutlara ulaşması

ve verimlilikteki düşüş gibi hususlar, kriz sonrası Türk çalışma hayatını karakterize eden özelliklerdir. Ancak, Isparta halkının mesleki bakımdan kriz sürecinde işini kaybetme, mesleğini değiştirme ve iflas etme gibi doğrudan çalışma hayatı ile ilgili konularda beklenenden daha az etkilendiği görülmektedir.

Yaşanan ekonomik krizler, toplumun yaşama tarzını yansıtan aile hayatı, tüketim harcamaları, eğlence alışkanlıkları ve davranış biçimleri üzerinde oldukça önemli değişimlere neden olmuştur. Söz konusu krizlerden olumsuz etkilenmeyenler daha çok üst gelir gruplarıdır. Nitekim, üst gelir gruplarının yaşam kalitesinde ya hiç değişiklik yaşanmamış ya da sadece lüks harcamalarını kısmalarına ve eğlenceden kısmen vazgeçmelerine neden olmuştur. Buna karşılık söz konusu krizler, orta ve özellikle alt gelir gruplarında kısmen aile düzeninin bozulmasına, bireylerin evlerine kapanmalarına, toplumsal hayatın sürdürülmesi için gerekli ve zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında kısıntıya gitmelerine, dolayısıyla zaten düşük olan yaşam kalitelerinin iyice düşmesine yol açmıştır. Bu durum, yönetim erkini elinde bulunduranların ekonomik kriz ile ilgili değerlendirmelerinde, konunun ekonomik boyutu ile birlikte, toplumsal yönünün de göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

1. AKTÜRK, İsmail-ALBENİ, Mesut; “Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: 1999 Yılında Türkiye’de Meydana Gelen Depremler ve Etkileri”, **S. Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, Isparta 2002.
2. CHANEY, David; **Yaşam Tarzları**, Çev., İrem Kutluk, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.
3. DÜĞER, İ. Hakkı-DULUPÇU, Murat A.; **İktisata Giriş**, Graphis Yayınları, İstanbul 2000.
4. ERKAL, Mustafa E.; **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, Der Yayınları, İstanbul 2000.
5. EROĞLU, Ömer-ALBENİ, Mesut; **Küreselleşme Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Bilim Kitabevi Yayınları, Isparta 2002.
6. GÜRGÜR, Nuri; “Krizin Panoraması”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001.
7. KARABIÇAK, Mevlüt; “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişimi”, **S. Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, Isparta 2000.
8. KİBRİTÇİOĞLU, Aykut; “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001.

9. ÖKSÜZ, Enis; **Sosyal Gelişme-Sanayileşen Türkiye İlişkileri**, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul 1980.
10. ÖNDER, İzzettin; “**Ekonomik Kriz**”, Yeni Türkiye, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001.
11. ÖZGÜVEN, Ali; “İktisadi Krizler”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001.
12. ÖZKUL, Metin; “İsparta’da Çalışma Hayatı İlişkileri”, **Sosyoloji Konferansları**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları, 26.Kitap, İstanbul 2000.
13. TÖRE, Nahit; “Krizler ve Türk Çalışma Hayatı”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı II), Sayı 42, Ankara 2001.
14. TÜRKKAN, Erdal; “Türkiye’de 2001 Ekonomik Krizi ve Güven Faktörü”, **Yeni Türkiye**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı I), Sayı 41, Ankara 2001.